

**PREA FERICITUL CRISTODULOS,
ARHIEPISCOPUL GRECIEI ȘI A TOATĂ ELADA**

Stimate Domnule Rector,
Stimați Domni Profesori,
Doamnelor și Domnilor,
Iubiți tineri, aducători de speranță atât pentru țara dumneavoastră cât și pentru întreaga Europă,

Vă mulțumesc foarte mult pentru cinstea deosebită acordată Bisericii Greciei și persoanei mele.

Înainte de a începe cuvântul meu, permiteți-mi să vă spun din toată inima: bine ați venit în Comunitatea Europeană! Bine ați venit în organismul politic al Europei, al cărei membru și împreună-ctitor sunteți dintotdeauna! Nu doresc să vă flatez cu această caracterizare. Consider că Europa este casa tuturor popoarelor ei, că nu exista europeni de prima sau a doua categorie și că, dacă nu înțelegem cu toții acest lucru, constituirea Comunității Europene nu va avea nici profunzime temporală nici vreun rol special.

Biserica Greciei se va adresa tuturor forurilor europene pentru a ajuta la integrarea totală a țării Dumneavoastră în Comunitatea Europeană. Aceasta datorită faptului că poporul român, cu conștiința sa profund creștină, cu puternicile rădăcini latine și cu orientarea sa europeană manifestată, este un popor de care avem nevoie în Comunitatea Europeană.

Vă rog să ne punem încă o dată întrebarea: ce este Europa? Este o întrebare pe care punându-ne-o ne vom cunoaște mai bine pe noi înșine și, totodată, o întrebare actuală, deoarece în această perioadă noi, europenii, discutăm despre conținutul Constituției Europene.

Goethe spunea unui prieten: "Ceea ce constituie Europa este reala unitate a culturii ei, iar ceea ce o dezbină sunt ideile politice" Și iată că acum, în momente în care luptăm să realizăm unitatea noastră politică pe temelii puternice și funcționale, apar o serie de amenințări.

Prima amenințare, desigur, o reprezintă ciocnirile din Orientul Apropiat și încercările unor centre de putere străine de a determina identitatea Comunității Europene. Nu am intenția să vorbesc despre aceasta. Sunt însă sigur că toți cei care sunteți în această sală ați simțit cât de tragice sunt acele conflicte pentru popoarele din regiune și cât de hotărâtoare pentru viitorul Comunității Europene.

O altă amenințare este și opinia exprimată în diferite moduri conform căreia lumea europeană nu este considerată ca o structură culturală, astfel încât să fie integrate în Comunitate și țări care nu au nici o legătură cu cultura ei. Dacă această opinie se impune, dacă acceptăm să devenim membri ai Comunității toate țările care doresc acest lucru sau cele impuse de conjunctura geopolitică actuală, dacă acceptăm adică o Europă a intereselor și nu a culturii, atunci Comunitatea Europeană va intra într-o zonă economică falsă, fără nici o identitate politică și culturală. În această situație Europa ar fi desființată și nu ne-ar mai rămâne decât să-i înmormântăm trupul neîngropat.

Cea mai mare amenințare este și apariția unei ideologii care dorește să ocolească realitatea și, în numele unei așa zis aduceri la zi, urmărește să uite că rădăcinile nu reprezintă trecutul arborelui, ci factori de supraviețuire. Mă refer la cei care doresc să elimine din caracterul Europei identitatea ei creștină și să o transforme într-un recipient irațional de ideologii, într-o entitate fără tradiție și, prin urmare, fără opoziții și fără propuneri.

Permiteți-mi, deci, ca acum să mă întreb din nou: ce este Europa? Răspunsul a fost dat de istorie și trebuie să rămână astfel: nu este o structură geografică, ci una culturală, lucru vădit și în observația lui Goethe. Granițele i-au fost stabilite pe baza spiritului ei, iar nu pe principii geografice.

Poetul și gânditorul Paul Valéry a arătat granițele reale ale Europei într-un strălucit eseu, recunoscut ca și piatră din capul unghiului al celor preocupați de integrarea europeană: Europa există acolo unde domnește influența credinței creștine, a lumii latine și a literaturii eline.

Deci, nici lumea greacă singură, nici cea latină, nu au putut să construiască Europa. Vechii greci au trecut de stadiul când erau valabile în paralel diversitatea politică și unitatea religioasă în urmărirea unei entități politice unitare și au sfârșit prin înființarea unui imperiu care însă, pe de o parte, nu a putut rezista și a se articula, iar pe de altă parte nu a cuprins Europa.

Imperiul universal a fost opera romanilor. Aceștia au avut succes acolo unde moștenitorii și urmașii lui Alexandru au eșuat pentru că a fost fondat nu ca operă a unei personalități strălucite, ci ca operă și responsabilitate a civilizației lor bazată pe lege. Imperiul nu a fost nici a lui Scipios, nici a lui Cezar, ci al Romei.

Romanii s-au luptat cu grecii, nu și cu cultura lor. Dimpotrivă, literatură romană nu poate fi gândită ca ceva diferit de cea greacă. Întreaga lor cultură, chiar și cea religioasă, a acceptat influențele elinilor. Îmbrățișarea culturii și limbii grecești este de o importanță covârșitoare pentru că astfel legiunile romane au devenit apostolii unui sistem care a legat educația elină cu concepția latină asupra instituției.

Romanii au învățat pe toate popoarele din imperiul lor despre importanța instituțiilor, a dreptului. Însă învățătura lor a fost salvată și a dat rezultate doar în Europa. De ce? Răspunsul ne este dat de un învățat bizantin într-o scrisoare în care vorbește de o călătorie pe care a făcut-o în Vest. Asta înseamnă că popoarele nu-și cunosc poate propria lor istorie, dar aceasta acționează și este determinantă: "Îmi amintesc de manifestarea și sărbătoarea care a avut loc acum doi ani la Londra, Marea Britanie [...] Aceștia îl ignoră pe Cezar care i-a cucerit pentru prima dată, chiar dacă două garnizoane de-ale lui sunt și astăzi acolo [...] Eu cred că toate acelea, adică puterea romanilor, monarhia și stăpânirea împăraților și supunerea statelor au avut loc pentru acest motiv, adică să fie urmată învățătura Apostolilor"

Nu împărtășesc concepția teleologică, însă este adevărat că pentru ca Europa să se nască a trebuit să apară creștinismul. Aceasta s-a întâmplat deoarece creștinismul a luat în propriile mâini atât educația elină, cât și tradiția de drept romană, reușind să realizeze o sinteză unică de importanță istorică.

Îndemnul spre deschidere a creștinilor față de lumea neiudaică a fost dat de Însuși Iisus prin faptele Sale minunate, cum ar fi convorbirea cu femeia samarineancă (Ioan 4, 21-24), cu femeia cananeeancă (Matei 15, 25-28), cu sutașul (Luca 7, 1-10) și verbal, în alte multe situații. Dar Apostolii erau puternic alimentați de la spiritul iudaic. A fost nevoie de luptă pentru a scăpa și ei, dar și credincioșii de neutralitatea iudaică. Această luptă poate fi observată în Faptele Apostolilor, dar și în epistolele apostolice (Romani 9, 6-29; Galateni 2, 2-14 etc.).

Deschiderea creștinismului față de neamuri a fost un element de bază pentru nașterea Europei deoarece, datorită acesteia, creștinismul nu a devenit o religie națională ci a acceptat ca pe niște egali pe oamenii proveniți din toate neamurile, țările și stările sociale, oferind o identitate comună tuturor și creând astfel sentimentul că toți aparțin aceleiași lumi.

Dar Biserica nu a dat credincioșilor doar o identitate comună. Trăind în lumina cuvintelor Domnului: "pentru că ați făcut acestora mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut" (Matei 25, 40), Biserica a văzut predica mântuirii nu numai ca pe un cuvânt spiritual, ci și ca pe o faptă din care reiese iubirea aproapelui. De aceea, întotdeauna, la constituirea unei Biserici într-un nou oraș, existau două griji: rânduirea unui preot și organizarea slujirii aproapelui.

Acesta este motivul pentru care Biserica creștină nu a adoptat tactica celorlalte religii, care au rămas indiferente față de faptele statului și de situația socială. Chiar și în perioada cât a fost prigonită aceasta s-a îngrijit de aproapele ei. Imediat după ce a fost

recunoscută, a început să facă presiuni asupra statului, după cum o arată refuzul lui Ambrozie de a accepta faptele împăratului Teodosie, precum și poziția Sfântului Ioan Gură de Aur.

Casa europeană a fost ridicată astfel: grație faptului că creștinii au păstrat educația elină, tradiția de drept romană, dar mai presus de toate s-au luptat pentru transformarea unui imperium crunt într-o republică creștină (respublica christiana).

Temelia statului creștin este cea cunoscută sub numele de "predica de pe munte" (Matei, cap. 5-7). Această învățătură a constituit centrul predicii apostolilor, după cum vedem în Faptele Apostolilor și în epistolele acestora. Urmașii apostolilor au continuat aceeași învățătură. Clement Romanul a scris în secolul I, imediat după prigoana lui Dometian, ca și cum nici el, nici alt creștin nu ar fi suferit, cuvinte inspirate din aceeași învățătură, pe care unii sociologi mai noi au caracterizat-o drept "utopie creștină": "să se supună fiecare dintre voi aproapelui său conform harismelor lui. Cel puternic să aibă grijă de cel bolnav, iar cel bolnav să respecte pe cel puternic, bogatul să dăruiască săracului, iar săracul să mulțumească lui Dumnezeu că a dat bogatului de la care primește ajutor, cel înțelept să-și arate înțelepciunea nu cu vorbele, ci cu fapte bune". Comunitatea creștină mai este caracterizată de către un text din perioada respectivă care, după multe opinii, este textul tuturor timpurilor: fiecare dintre noi recunoaște că se cuvine "să slujească văduvelor, să îngrijească de orfani și de cei săraci, să ajute la eliberarea confrăților săi din nevoile lor".

Primii creștini nu considerau păcat faptul de a avea sclavi, ci doar comportarea inumană cu aceștia și, totodată, comportamentul insolent al sclavului creștin față de stăpân (Efeseni 6, 5-9 ; Coloseni 3, 22-41 etc.). Toleranța se datora faptului că primii creștini nu urmăreau întemeierea unui stat creștin fiind siguri că sfârșitul lumii este foarte aproape. Observăm acest lucru într-un text foarte apreciat al literaturii creștine din primele secole, unde citim că creștinii "au patrie, dar sunt departe de casă, participă la toate ca și cetățeni, dar pe toate le suferă ca și cum ar fi străini".

După trecerea primelor secole însă, și după recunoașterea din partea imperiului roman a creștinismului ca religie oficială, a început să se observe dorința de adaptare a statului după viziunea creștină asupra societății.

Părinții capadocieni au pus problema sclaviei tranșant: "Cel ce l-a făcut de la început pe om l-a lăsat liber și stăpân pe sine însuși" spune Sfântul Grigorie Teologul și explică faptul că sclavia a apărut doar atunci când a intrat în lume păcatul și căderea. El cere creștinilor să caute libertatea omului și să nu accepte pierderea ei: "Dar tu vezi egalitatea inițială, iar nu fărâmițarea finală". Mai radical este Sfântul Grigorie de Nisa întrebând.

Desființarea sclaviei era unul din obiectivele creștinilor, care la început avea în vedere o utilizare umană a sclavului pentru a încheia cu desființarea acestei instituții îngrozitoare.

Dar lucrul cel mai important nu era desființarea sclaviei, ci concepția că sclavul nu este res (lucru), ci om, frate în Hristos. Învățătura creștină a transformat imperiul într-un stat de întrajutorare. Eusebie de Cezareea a pus responsabilitatea realizării unei politici filantropice pe seama fondatorului imperiului bizantin, de la care cerea să acționeze ca iconă a Iubitorului de oameni Dumnezeu. Au urmat cuvintele parenetice ale diaconului Agapit către ucenicul său Justinian, în care îi spune acestuia: "Împărăția noastră este slăvită cu adevărat, pentru că față de dușmani își exercită puterea, iar față de cei supuși filantropia". Rezultatul a urmat imediat: statul bizantin a înființat și a asigurat cele necesare unei mari rețele de spitale, aziluri, orfelinate și alte instituții filantropice. Acest stat al solidarității nu ar fi putut fi gândit și organizat fără experiența binefăcătoare a statului de drept roman.

Nu ar trebui însă, vorbind despre creștinism, să avem în minte doar Bizanțul. Biserica Romei, care a dus singură greul în Apus, de la întemeierea ei a dezvoltat o lucrare socială deosebită. Un element caracteristic: la mijlocul secolului al III-lea membrii ei nu erau mai mulți de 7000, însă sprijineau financiar peste 1500 de văduve și suferinzi.

Dacă în scurt timp însă s-a îndepărtat de scutul militar al imperiului, fiind la mila migratorilor barbari, Biserica Romei a folosit monahismul pentru răspândirea credinței și pentru civilizarea barbarilor amintiți. Mănăstirile benedictinilor s-au răspândit în toate țările invadate de barbari și, mai apoi, cu popoarele nou constituite, și au ajuns pe punctul de a fi centre de îngrijire a săracului, a bolnavului și a celui în nevoi. Pentru a ajuta popoarele barbare cu succes și a le învăța artele folosite de popoarele integrate în imperiu, mănăstirile au devenit centre de învățare a metodelor și artelor vieții.

Aceasta explică și marea diferență pe care o observăm între monahismul ortodox și cel occidental. Monahismul ortodox a păstrat ca și centru al său viața separată de lume, în ciuda poruncilor opuse ale Sfântului Vasile cel Mare, care voia ca monahismul să se dedice slujirii aproapelui. Aceasta s-a întâmplat deoarece statul bizantin a dezvoltat, după cum am zis deja, o mare operă de ajutorare. Dimpotrivă, invaziile barbare au distrus orice infrastructură a lumii romane și acolo Biserica a rămas singură, străduindu-se să readucă lumea tulburată la unitate, la restabilirea legii și la un stat solidar. Monahismul apusean a fost deci nevoit de conjunctură să dezvolte orientarea spre exterior, să se dedice slujirii aproapelui și de a găsi asceza în această slujire - cum a dorit Sfântul Vasile, pe care întemeietorul benedictin l-a considerat dascălul său. După cum observă un strălucit cercetător al Evului Mediu, "Popoarele Europei au vrut să fie creștine, și s-au recunoscut drept creștini, în special datorită monahilor, mănăstirilor și instituțiilor lor".

S-a spus că nici o altă religie din istoria universală nu a făcut atât de multe lucruri pentru săraci și pentru cei neputincioși câte a făcut creștinismul. Aceasta este menționată în cartea iluminismului francez, celebra Enciclopedia a lui Diderot și D'Alamber, cunoscută pentru orientarea sa antibisericească. Trebuie să adăugăm că nici o religie nu s-a dedicat mai mult decât creștinismul în ceea ce privește educația, banii și organizarea.

Dacă atitudinea filantropică a Bisericii își are originile în predica Domnului de pe munte, grija pentru educație se regăsește în adunarea credincioșilor: chiar înainte de fi întocmit un tipic liturgic, credincioșii citeau Scriptura și învățătura creștină a Apostolilor în timpul adunărilor. Citirea Scripturii stătea, deci, în centrul vieții bisericești.

Aceasta, desigur, nu a fost valabil doar pentru creștini. Citirea Bibliei se făcea și în sinagogi. Trăind în mediul elinistic, evreii (și mai ales cei din diaspora), au îmbrățișat cultura elenă și și-au selectat oameni pregătiți conform criteriilor ei. Iosif Flavin și Iudeul Filon sunt două cazuri foarte cunoscute, însă nu singulare. Traducerea Vechiului Testament de către cei 70 și marea ei utilizare în sinagogi ar fi putut ajuta la introducerea în lumea greco-romană. Însă, evreii tradiționaliști au refuzat să-și însușească literatura elenă.

Marele interes al creștinismului față de educație se datorează faptului că creștinii, în totală contradicție cu evreii, studiau în școli grecești. Se simțeau și erau participanți la cultura elină și mai târziu se considerau moștenitorii ei. Este adevărat că primii creștini au fost evrei. Nu este întâmplător faptul că creștinismul s-a predicat în special evreilor dezelenizați din diaspora - Antiohia avusese cândva mai mulți credincioși decât Ierusalimul. Acest lucru a determinat celebra frază "sunt urmăriți de iudei ca și cum ar fi străini și de greci sunt alungați", situație considerată nedreaptă datorită considerării de către iudei drept "de neam străin".

Însă, situația s-a schimbat atunci când numărul creștinilor elini a început să se mărească. Nu știm care este momentul când acest număr s-a dezvoltat atât de mult încât creștinii dintre neamuri nu se mai identificau cu evreii. Menționăm însă, că Marcu Aureliu în secolul al II-lea și Cels în secolul al III-lea vorbesc despre creștini, dar nu-i identifică, cu iudeii.

Cu toate acestea, Cels, potrivnicul creștinismului, nu înțelegea adevărul creat în jurul său. De aceea a și îndrăznit să sprijine ideea că "este imposibil ca locuitorii Asiei, europenii și africanii, adică elinii și barbarii, să se înțeleagă și să aibă același Dumnezeu". Nu a putut

vedea că creștinismul nu era încă o religie a Orientului. Nu a văzut cum creștinismul a îmbrățișat spiritul elin și roman și în loc să fie un emigrant în imperiu, a transformat Europa în patria sa. Această mișcare a dat dreptul lui Clement Alexandrinul să susțină că filosofia este "darul sfânt oferit grecilor".

Nu știm cu exactitate momentul în care creștinii au considerat cultura elină ca fiind a lor. Vedem însă că atunci când Iulian Apostatul a interzis creștinilor să învețe literatura greacă (ceea ce înseamnă că acest lucru se petrecea deja), Sfântul Grigorie Teologul a răspuns printr-o scrisoare împăratului, ironizându-l, că "gândește despre cuvinte ceva mai mult decât caii" și a lăsat impresia că nu vrea să asculte de această lege irațională.

Educația a fost încă o armă a Bisericii în strădania ei de a crea un stat comun, în Bizanț, construirea școlilor a început imediat, în timpul lui Constantin cel Mare. Eusebie de Cezareea îl îndeamnă pe împărat să ridice școli în tot imperiul. După cum este știut, din motive ecleziastice, influența spirituală a Bizanțului s-a dezvoltat spre Nord, iar nu spre Vest. Este vorba despre o influență care nu a dispărut odată cu lucrarea lui Kiril și Metodiu, ci a avut o existență continuă, și s-a păstrat inclusiv după căderea Constantinopolului. După cum a arătat luminatul istoric român Nicolae Iorga, Bizanțul, ca și civilizație care a înglobat vechea moștenire elină, dreptul roman și Ortodoxia, nu a fost desființat de către turci, ci a supraviețuit ca spirit de formare și după cădere".

Pe de altă parte, în Europa Occidentală a început de prin anul 550 celebrul "mileniu al benedictinilor". În aceste secole, se consideră că aproximativ 800 de mănăstiri benedictine, împrăștiate în toată Europa Occidentală, au înființat școli, biblioteci și scriptoria, adică ateliere de copiere a manuscriselor.

Astfel, Europa este produsul creștinismului, este bogăția culturală născută în urma faptului că Biserica creștină a oferit tuturor popoarelor o identitate comună, o educație comună și o concepție comunitară.

Înțelegem, cu siguranță, că Europa nu s-a născut în urma unei hotărâri. Este rezultatul unui lung marș prin istorie, marș nu întotdeauna laudabil, nu întotdeauna luminos. Dar nu putem să ne îndoim și nu are rost să ascundem faptul că Europa s-a născut în curtea Bisericii.

Acum, încercăm să o unim dar să nu scăpăm din vedere faptul că Europa s-a născut cu obiectivul unității ei, ideal pe care l-am părăsit urmând ideologia politică a naționalismului, îndreptățind observația lui Goethe, menționată la începutul alocuțiunii mele.

Deci, ceea ce vreau să susțin astăzi, în fața Dumneavoastră, este faptul că nu vom putea menține vie unitatea Europei dacă o lăsăm în mâinile ideologilor politice. Nu vom putea să o menținem vie dacă o vom lăsa în mâinile intereselor economice.

Vreau să susțin în fața Dumneavoastră adâncă mea convingere că o Europă bazată pe presiuni și pe concesiile nu va exista. Dacă dorim o Europă, va trebui să ne asumăm responsabilitatea Europei, să avem iarăși ca pe un ideal unitatea popoarelor ei. Va trebui să recunoaștem atât în Constituția ei cât și în viața ei politică cotidiană că zicând Europa vorbim despre o cultură, vorbim despre o anumită spiritualitate, că acest spirit are ca tată creștinismul și că dorim să-l menținem ca pe trupul său.

Construirea Europei unite nu este responsabilitatea altora, ci a oamenilor ei spirituali. Încă o dată, țineți istoria în mâinile dumneavoastră!